

så let op. Denne tilsyneladende marginalisering af egen læsning, kunne – ud over en post-strukturalistisk erkendelse af, at “sandheden” altid må stå i citationstegn – pege på en fornemmelse af, at konstruktive tendenser for tiden ofte er at finde i marginen, mens fasttømrede positioner i stormens øje så at sige ligger stille – overladt til egen dekonstruktion. Heede positionerer sin tekst på gyngende grund og investerer således, for mig at se, ordet “måske” med stort potentiale. Tilmed bliver læseren med den stadige homoseksualisering af karaktererne forført mod et mellemværende med en homonormativitet, et mellemværende, der i sin flydende tilblivelsesstruktur gennem hele bogen peger mod Eve Kosofsky Sedgwick som teoretisk klangbund både for Heedes litterære analyse og for forholdet mellem analyser og læser. Skønt ikke ekspliciteret i indledningens indkredsning af læsningernes videnskabelige fundament er det klart, at Sedgwick med sine teorier om homoseksualitet – homosocialitet som en kontinuitet leverer den linje, som Bangs karakterer bevæger sig rundt på, og som læseren må acceptere som præmis for at forstå betydningen af det gentagne “måske også” samt det spotlight dette tænder over tilsyneladende uskyldigheder som her fra *Stuk*: “Han gik lidt, hen til Gerster, og lagde Haanden paa hans Skulder” (169). Hånden på skulderen kan – måske også – være en homoerotisk ladet berøring, hvis du, kære læser, vil trække lidt hen mod konti-

nuitetens homoseksuelle pol.

Heede påpeger i forbindelse med trekanten Høg/Falk/Hatzfeldt i *Håbløse Slegter*, at en for rigid læsning af karaktererne som fx. *enten* mænd *eller* kvinder vil lukke for betydningsproducerende glidninger. En sådan produktiv forsigtighed synes jeg udmærket kan overføres til andre forbindelser i forfatterskabet (fx. tilfældet Ellen Urne, der på den ene side er gift kvinde og på den anden samler moderlighed og mandlig homoseksualitet over for stedsønnen – og tilmed tilskrives lesbianisme) såvel som andre forbindelser i det hele taget.

For dette er nok en af fikserbilledprojektets svagheder: trods Heedes introduktion af en favnende “måske-også”-tilgang til dansk litteraturkritik, peger fikserbilledet på paralleliteter, der gensidigt udelukker hinanden. Enten ser (forstår) man Heedes besynderlige læsning, eller også gør man ikke. Mere frugtbart ville det være, hvis lidt af besynderligheden kunne skvulpe over i mere straight litteraturlæsning – og omvendt. Altså kønnet og seksualiteten på hovedet og om igen. Uden at fiksere.

*Svala Vagnsdatter, stud.mag.
Litteraturvidenskab og
Visuel Kultur
Københavns Universitet*

KROP OG KØN I MIDDELALDERENS KIRKEKUNST

Lena Liepe: Den medeltida kroppen. Kroppens och könets ikonografi i nordisk medeltid. Nordic Academic Press, Lund 2003, 250 kr.

Af Agnes S. Arnórsdóttir

I Den medeltida kroppen undersøger kunsthistorikeren Lena Liepe forskellige aspekter af det kropslige i nordisk middelalders kirkekunst. Analysen behandler perioden fra 1100-tallet til 1500-tallet. Billedmaterialet hentes fra både kalkmalerier, træ- og metalskulpturer, illustrationer i manuskripter og billeder malet på træ. Bogen er inddelt i tre hovedkapitler, hvortil kommer en indledning og et kort afsluttende kapitel med titlen “vælsignet være thine næseborer”, som er et citat hentet fra Anne Brahes danske bønnebog fra 1497. Bogen er illustreret med 85 billeder, både i farver og sort-hvid.

De tre hovedkapitler handler om kroppens kategorier, kroppens sprog og krop og køn. De er baseret på en undersøgelse af forskelligt empirisk materiale. Det første tager udgangspunkt i Skt. Petri kirke i Malmö og er en analyse af kalkmalerierne i det såkaldte Kræmmerkapel fra 1500-tallets første del. Her understreger forfatteren, hvordan billeder af kroppen kan placeres i forskellige kategorier som den hellige krop eller den syndige, den ideale eller andre mere negativt ladede kategorier. Det næste kapitel, om kroppens sprog, er

et detailstudium af tre forskellige monumenter: et frontale fra Ølst kirke i Danmark, et tilsvarende fra Odda kirke i Norge og en sarkofag fra Nouis kirke i Finland. Formålet er at undersøge, hvilken betydning der ligger i fremstillingernes form og komposition, men frem for alt i kroppens sprog. Det tredje kapitel handler om mødet mellem samtidsens ideer om den faktiske krop og billedet af kroppen. Her står køn og seksualitet i centrum for argumentationen. Kapitlet indledes med en sammenligning af billeder af kvinder og mænd i et dansk, et svensk og et norsk håndskrift, men hovedparten af kapitlet består dog i en undersøgelse af køn og krop i danske kalkmalerier. Mens de første to kapitler i vid udstrækning begrænser sig til et eller to undersøgelsesobjekter, tager dette tredje kapitel direkte fat på at undersøge hovedproblemstillingen i bogen: billedets konstruktion af køn og kropslighed.

Kort kan bogens tema sammenfattes som en undersøgelse af, hvordan billedet af kroppen i nordisk middelalderlig kirkekunst materialiserer den vestlige kristenheds mange dimensioner i forhold til krop og kropslighed. Det er netop i relation til denne mangfoldighed i fremstillingsformer af kroppen, at kønsperspektivet i billedernes religiøse betydning bliver særlig vigtigt. Forfatteren viser nemlig, at der fandtes mange forskellige betydninger af den kvindelige og mandlige krop. Netop på grund af denne mangfoldighed bliver det meningsløst at diskutere den

kønnede krops betydning uden at relatere konteksten til fremstillingernes indhold. Ser vi relationelt på de billedmæssige fremstillinger, er det særlig kvindekroppen eller dele af den, som bliver brugt til at kommunikere det religiøse budskab.

I middelalderens billedverden, særlig i kirkerne, er kroppen synlig overalt. Aldrig før har dette billede af den middelalderlige krop været systematisk studeret i en nordisk sammenhæng. Forfatteren argumenterer for, at målet med undersøgelsen ikke er at diskutere kirkekunstens fremstilling af den menneskelige krop ud fra et socialhistorisk perspektiv. I stedet er det at argumentere for kroppen som en relevant analytisk kategori i tolkningen af middelalderens billedverden (19). I bogen diskuteres, hvordan billeder og andre ikonografiske genstande kan skabe betydning og formidle mening til tilskuerne. Det handler især om kommunikation mellem kirke og folk via billedlige fremstillinger. Analytisk skelnes der mellem "kropsbetydninger" i kirkens billeder på to niveauer, mellem et officielt teologisk niveau og et andet, som viser "de videre konnotationerna utöver den omedelbart givna betydelsen" (25). På dette niveau søges betydningen i det visuelle sprog, i formsproget, og i kroppens koder for gestikulation og berøring. Analysen bevæger sig især på dette niveau, og forfatteren understøtter vigtigheden af ikke at opfatte det teologiske styrede meningsgrundlag som hegemonisk. Det er her, aflæ-

seren af billedfremstillingen kommer ind. Kirkens overordnede teologiske syn på kvinder og mænd skal med andre ord ikke hindre os i at se det egentlige kropssprog, som det fremstilles fx. i de danske kalkmalerier.

Forfatteren understreger, at mening i middelalderen i lige så høj grad kunne skabes visuelt som verbalt. Særlig klart bliver dette i diskussionen af, hvordan klæder bliver brugt som social kode i malerierne. Denne visuelle kommunikation var også knyttet til, hvordan modtageren eller tilskueren blev en del af den billedlige helhed, som især kalkmalerierne i kirkerne skabte. Når man trådte ind i Kræmmerkapellet i Malmö, var netop billederne, der sprang frem fra alle sider af rummet, en væsentlig del af oplevelsen. Kropsproget i kalkmalerierne formidlede et budskab til den troende.

Kapitlet om kroppens sprog behandler i detaljer kroppens forskellige udtryk og gestikulationer. For modtageren af kunsten blev det lige så vigtigt, hvordan tegnenes indbyrdes relationer etablerede betydning, som hvad tegnene sagde i sig selv. I denne sammenhæng understreger forfatteren, at kroppen havde mange tegn, som ikke kunne forstås uden den kontekst og den fortælling, som tegnene blev knyttet til. Det er først gennem konteksten, at et billede af en nøgen krop kan tolkes som ren eller skyldig. Dette tema diskuteres klartest i det sidste kapitel om krop og køn. Der aflæses betydning ud fra billedets visuelle systematik, og det vis-

es, hvordan struktureringen af de forskellige elementer i billedet er med til at etablere mønstre af meninger. Kapitlet argumenterer for, at der skete en klar ændring i fremstillingen af de kvindelige og mandlige kropsformer over tid. Disse forandringer kommer dog snarere frem i "seksualiseringen" af dragten frem for af kroppen. Der er større forskel mellem fremstillinger af den kvindelige og den mandlige krop i 1500-tallet end 200 år før.

De nøgne kroppe, af både kvinder og mænd, fremstilles særligt i dommedagsbilleder og i afbildninger af Adam og Eva ved syndefaldet. Synd blev knyttet til nøgenhed, særlig den nøgne kvindekrop. I denne sammenhæng bliver det dog vigtigt at understrege, at billeder af den nøgne krop snarere fungerer som symbol end som ikonografisk tegn på menneskeheden "virkelige" krop. Det er her, Lena Liepes undersøgelse er særlig nyskabende. Hun påpeger, at den kønslige fremstilling i højere grad bør forstås som et spørgsmål om stil end om betydning, og her mener hun, at stil kan have fået sin form for diskurs. I middelalderens billedsprog var der ingen plads til kroppens egenverdi. Derimod har kropslighed som kønsforskell en instrumental værdi. Det vil

sige, at kropsligheden kun havde betydning i relation til en funktion. Behovet opstod som oftest i negative sammenhænge. Fx. blev den nøgne kvindekrop fremstillet i forbindelse med dommedagsforestillinger og i tilknytning til djævelen. Det var dog ikke altid, at nøgenhed havde en negativ betydning, med Marias bryst eller Kristi legeme var det fx. omvendt.

Det store spørgsmål, som stilles ved bogens afslutning, er, hvad dette betød for tilskuerne. Hvordan reagerede middelalderens befolkning på kalkmaleriernes og de andre billeders fremstilling af menneskekroppen?

Det er her, jeg synes, at bogen ikke helt giver et tilfredsstillende svar, men måske er det heller ikke dens hovedmål. Det er svært ud fra en diskursiv analyse af billedmateriale at relatere til en social praksis, og vi skal også huske, at forfatteren klart understreger, at hendes formål med undersøgelsen ikke er at studere den menneskelige krop ud fra et socialhistorisk perspektiv. Men hun har på den anden side villet sige noget om relationen mellem meningsbetydning i et billede og modtagerens aflæsning af det. Og hun kommer med et bud på, hvad fremstillingerne betød for tilskuerne, når hun skriver, at "var och en som

avläser och tolkar en bild investerar något av sig själv i processen" (207). Det var netop i denne kommunikative handling, at den religiøse formidling foregik.

Det er en særdeles smuk og vellykket bog, som uden tvivl vil danne forbillede for, hvordan vi kan begynde at anvende middelalderligt kildemateriale ud fra mere diskursive metoder. Måske kunne forfatteren have givet en lidt mere udførlig diskussion til slut af sine resultater især i forhold til bogens tredeling i kategorier, sprog og køn og en bedre begrundelse for udvalget af empiri til analysen. Men taget i betragtning, at bogen faktisk er et pionerarbejde inden for nordisk middelalderforskning, så er det måske at kræve for meget. Særlig positivt er, at der også anvendes en stor mængde af både nordisk kunsthistorisk litteratur og af den nyeste internationale litteratur om krop og køn i middelalderen.

Den medeltida kroppen kan på det allervarmeste anbefales både dem, som interesserer sig for kønsforskning og ikke mindre dem, som arbejder med middelalderforskning.

*Agnes S. Arnórsdóttir,
cand.mag., lektor
Institut for Historie og
Områdestudier
Aarhus Universitet*